

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№8
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 372 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi.....	14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna	
O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari.....	20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li	
Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi.....	25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi	30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi	
Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati	33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	
Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv	39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari	44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalari qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies.....	52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna	
Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari	55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida	59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni	65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi	
Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri.....	68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida.....	76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini.....	81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri	90
Jumanova Ug'loy Sodiqjonovna	
Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish.....	96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna	
Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni.....	100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati	105
Murodova Madina Karim qizi	
Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari	108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich	

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish.....	110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna	
O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....	115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna	
Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika	120
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi	123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich	
Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish	132
F. Zaynabuddinov	
Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза	135
Киреева Эльвина Фларитовна	
Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar	140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna	
Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari	148
Davletova A.	
Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari	152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish	156
Madmarova Gulchexra Qodirovna	
O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish	160
Mamajonov Mo'minjon	
Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli	165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi	
Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....	169
Muhiddinov Muhiddin Nuriddin o'g'li	
Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati.....	173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna	
Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin amplusini hisobga olgan holda aniqlash usullari	178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi	
PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....	184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi	
Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari	188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi	
Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish	196
Sharfova Nilufar Ilhom qizi	
Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida).....	200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna	
Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....	204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi	

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari	208
<i>Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi</i>	
Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili.....	214
<i>Zarina Itolmasova</i>	
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar.....	219
<i>Hasanova Sumanbar Hamroqulovna</i>	
Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов.....	222
<i>Мамадалиева Зарина</i>	
Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil	226
<i>Ashurova Dilrabo Isroil qizi</i>	
Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..	230
<i>Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi</i>	
Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	233
<i>G. S. Kaxarova</i>	
Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...	236
<i>Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich</i>	
Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri.....	240
<i>Mirxoliqova Charos Xabibullayevna</i>	
O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv	244
<i>Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna</i>	
Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar	252
<i>Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich</i>	
Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati.....	258
<i>Shaxriddinova Laylo Nurxonovna</i>	
Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari	262
<i>Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li</i>	
Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar.....	268
<i>Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi</i>	
Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	272
<i>Xujanazarova Nozima Omonjonovna</i>	
Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari	275
<i>Axmedov Nodir Sadir o'g'li</i>	
Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lim islohotlari kontekstida yondashuv.....	279
<i>Begisbay Temirbayev</i>	
Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari.....	283
<i>Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich</i>	
Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda virtual laboratoriyalarning ahamiyati.....	286
<i>Abdurakibov Akmal Abdugaparovich</i>	
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gapirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi – "instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi.....	290
<i>Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich</i>	
Jaloliddin Rumiy fikrlarining hozirgi yoshlarga ta'siri	296
<i>Allayarov Doniyor Islom o'g'li</i>	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.....	298
<i>Aygul Aralbayevna Urazimbetova</i>	
Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsional reaksiya va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik.....	301
<i>Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar	307
<i>Idiyeva Gulchehra Izomovna</i>	

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar.....	311
Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi	
Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari.....	315
Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna	
Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv	319
Laylo Baxtiyor qizi Axmedova	
1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari	323
Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi	328
Samadov Sardor Sodiqovich	
O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari.....	335
Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi	
O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni	340
Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna	
Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili	344
Xiloldinova Zulayho	
Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari.....	348
Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li	
XVI asr oxiri va XVII asr boshlarida ingliz dramasi janr va uslub xususiyatlari	352
Sherqulova Zuloyho Dilshod qizi	
Биохимическая роль витаминов как кофакторов в метаболических процессах организма	356
М. У. Джалилов	
ESL/EFL (ingliz tili ikkinchi/chet til sifatida) kontekslarida lug'at boyligini rivojlantirishda loyiha asosidagi ta'lim (PBL – Project-Based Learning): tajribalar, natijalar va O'zbekiston sharoiti uchun tavsiyalar	359
Masharibova Sayyora Ahmedovna	
Maktabga tayyorlov yoshidagi bolalarda kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda multisensor yondashuvning samaradorligi	364
Musratova Zilola	
Yangi O'zbekiston sharoitida talabalarning tarixiy dunyoqarashini rivojlantirishda tarixiy ongning ahamiyati	367
Shadibekova Dildora Fazildjanovna	

MAKTABGA TAYYORLOV YOSHIDAGI BOLALARDA KOGNITIV TEZKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MULTISENSOR YONDASHUVNING SAMARADORLIGI

Musratova Zilola

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini
qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqola multisensor yondashuv asosida maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining kognitiv tezkorligini rivojlantirish imkoniyatlarini pedagogik va psixologik jihatdan o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada 5–6 yoshli bolalarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirishda ko'rish, eshitish, teginish va harakatli faoliyat kanallaridan kompleks foydalanish samaradorligi tahlil qilingan. Multisensor ta'limning bolalarning diqqat, xotira, tafakkur va ijrochi funksiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: multisensor yondashuv, kognitiv tezkorlik, maktabga tayyorgarlik, pedagogik-psixologik xususiyatlar, sezgi organlari integratsiyasi.

Abstract: This article is devoted to the pedagogical and psychological study of the possibilities for developing cognitive agility in preschool preparation group pupils through a multisensory approach. The article analyzes the effectiveness of comprehensive use of visual, auditory, tactile, and motor activity channels in the development of cognitive processes in children aged 5–6. The significance of multisensory learning in enhancing children's attention, memory, thinking, and executive functions is highlighted.

Key words: multisensory approach, cognitive agility, school readiness, pedagogical-psychological characteristics, sensory integration.

Аннотация: Данная статья посвящена педагогическому и психологическому изучению возможностей развития когнитивной быстроты у воспитанников подготовительной к школе группы на основе мультисенсорного подхода. В статье проанализирована эффективность комплексного использования зрительных, слуховых, тактильных и двигательных каналов деятельности в развитии когнитивных процессов у детей 5–6 лет. Раскрыто значение мультисенсорного обучения в развитии внимания, памяти, мышления и исполнительных функций детей.

Ключевые слова: мультисенсорный подход, когнитивная быстрота, готовность к школе, педагогико-психологические особенности, интеграция органов чувств.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim jarayoni bolalarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ularning kognitiv jarayonlarini – diqqat, xotira, tafakkur va tezkor fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Maktabga tayyorlov yoshidagi (5–6 yosh) davr bola intellektual salohiyatining intensiv rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Shu davrda multisensor yondashuv – ya'ni, turli sezgi kanallarini bir vaqtda faollashtirishga asoslangan o'qitish metodlari – kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Kognitiv tezkorlik esa ma'lumotni qayta ishlash, tushunish va javob berishning tezligi bo'lib, maktab ta'limining muvaffaqiyatli o'zlashtirilishida muhim rol o'ynaydi. Multisensor yondashuv bir nechta sezgi organlarini bir vaqtda faollashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan innovatsion pedagogik strategiyadir. Shuni ta'kidlash kerakki, maktabga tayyorlov davri (5–6 yosh) bolalarning kognitiv rivojlanishining eng muhim bosqichidir. Ushbu davrda neyron aloqalar jadal shakllanadi va sezgi organlari orasidagi integratsiya kuchayadi. Shuning uchun multisensor yondashuv aynan shu yoshda qo'llanilganda maksimal samara berishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Multisensor ta'lim nazariyasi bir nechta ilmiy yo'nalishlarga asoslanadi. Miyaning plastikligi nazariyasiga ko'ra, bolalar miyasi turli sezgi kanallaridan keladigan ma'lumotlarni integratsiyalash qobiliyatiga ega. Bu jarayon sinaptik aloqalarni mustahkamlaydi va yangi neyron tarmoqlarning shakllanishiga yordam beradi.

Dualkodlash nazariyasi bo'yicha esa, vizual va verbal ma'lumotlar turli xotira tizimlarida saqlanadi va bir vaqtda faollashganda o'zaro ta'sir qiladi. Bu multisensor yondashuvning xotira jarayonlariga ijobiy ta'sirini tushuntiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, multisensor o'quv muhitida bola miyasi bir vaqtning o'zida ko'rish, eshitish, teginish, harakat va hatto hid bilish kanallaridan kelgan axborotni qayta ishlaydi. Bu esa neyron aloqalarning mustahkamlanishiga, axborotni qayta ishlash tezligining oshishiga olib keladi. Ayniqsa, maktabga tayyorlov davrida bu yondashuv bolalarni maktab darslaridagi kognitiv yuklamalarga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida kognitiv tezkorlikni rivojlantirishning imkoniyatlari yoritib berildi. Kognitiv tezkorlik va multisensor yondashuv haqida to'liqroq to'xtaladigan bo'lsak, nazariy jihatdan kognitiv tezkorlik – bu bolaning axborotni tezda qabul qilish, qayta ishlash va mos javob berish qobiliyatidir. 5–6 yosh oralig'ida bu ko'rsatkich faol rivojlantiradi, chunki nerv tizimi yetilayotgan, miyaning frontal qismlari faol shakllanayotgan davrdir. Shu jihatdan uning komponentlari haqida gapiradigan bo'lsak, unga quyidagilar kiradi.

Eng avvalo, qayta ishlash tezligi – bu oddiy kognitiv vazifalarni bajarishning tezligi hisoblanadi va eng muhim komponentdir. Ikkinchisi, ijrochi tezkorlik – murakkab kognitiv operatsiyalarni amalga oshirish tezligi, uchinchisi esa diqqat tezligi – bunda e'tiborni yo'naltirishning jadalligi inobatga olinadi va oxirgisi xotira tezligi – ya'ni ma'lumotni esga olish va qayta tiklashning tezligidir.

Multisensor yondashuv esa – o'quv jarayonida bir nechta sezgi tizimlarini (ko'rish, eshitish, teginish, vestibulyar sezgi, hid bilish) birgalikda jalb etish orqali bilim va ko'nikmalarni shakllantirish usuli. Ushbu yondashuvda axborot turli shakllarda beriladi: vizual (rasm, video, piktogramma), eshitish (nutq, tovush signallari, musiqa), taktil (modellar, predmetlar), kinestetik (harakatli o'yinlar).

Zamonaviy neyroilm tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, miyaning turli sohalarining o'zaro ta'siri kognitiv jarayonlarni sezilarli darajada tezlashtiradi. McGurk effekti va boshqa hodisalar multisensor integratsiyaning ahamiyatini tasdiqlaydi.

Ko'rinib turibdiki, 5–6 yosh davri kognitiv tezkorlikning sifat jihatdan keskin rivojlanish bosqichi bo'lib, aynan shu paytda multisensor yondashuv orqali miyaning axborotni tez qayta ishlash mexanizmlarini kuchaytirish eng samarali hisoblanadi.

Pedagogik jihatdan multisensor yondashuv bolada o'qishga qiziqishni oshiradi, mavzuni chuqur tushunishga yordam beradi, diqqat va e'tiborni uzoqroq vaqt davomida saqlashga imkon yaratadi. Psixologik jihatdan esa, sezgi tizimlarining sinxron faollashuvi neyropastiklikni oshiradi, miyada yangi assotsiativ bog'lanishlar hosil qiladi va xotiraning qisqa muddatli bosqichidan uzoq muddatli bosqichiga o'tishni tezlashtiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maktabgacha tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining kognitiv tezkorligini baholash uchun quyidagi testlar qo'llanilishi mumkin:

1. Stroop testi (modifikatsiyalangan versiya) – diqqat va inhibitsion nazoratni baholash.
2. Raqamli aks sado testi – ishchi xotirani baholash.
3. Vizual-motorli koordinatsiya testi – sensomotor tezlikni baholash.
4. Kategoriyalash testi – kontseptual tezlikni baholash.

Eng asosiysi, 5–6 yoshli bolalar uchun multisensor ta'limni tashkil etishda quyidagi pedagogik tamoyillarga amal qilish zarur.

- bosqichlilik tamoyili – ya'ni, oddiydan murakkabga o'tish;
- faollik tamoyili – bu bolaning faol ishtirokini ta'minlashni inobatga oladi;
- eng asosiysi, intuitivlik tamoyili – ya'ni, o'yin elementlaridan foydalanishdir.

Individual yondashuv esa har bir bolaning xususiyatlarini hisobga olgan holda har bir bola bilan alohida ishlashni nazarda tutadi.

Multisensor faoliyatlarning tasnifi

Faoliyat turi	Jalb qilingan sezgilar	Rivojlanadigan ko'nikmalar
Musiqqa-harakat	Eshitish + Kinestetik	Ritm hissi, koordinatsiya
Ranglar o'yini	Ko'rish + Teginish	Ranglarni farqlash, nozik motorika
Hikoya-tasvirlash	Eshitish + Ko'rish + Nutq	Til rivojlanishi, tasavvur
Konstruktiv o'yin	Ko'rish + Teginish + Harakat	Fazoviy tafakkur, muammoni yechish

Multisensor yondashuvni amaliyotda joriy etish uchun ta'lim muhitini tashkil etish, ya'ni turli sezgi organlari uchun stimul-materiallar bilan ta'minlash zarur. Tarbiyachilarni tayyorlash va ularga multisensor metodikalar bo'yicha malaka oshirishga imkon yaratish lozim. Bundan tashqari, dars rejalarini ishlab chiqish, har bir darsda kamida 2–3 ta sezgi kanalini jalb qilish, hamda eng oxirgisi va asosiysi, monitoring tizimi orqali bolalarning rivojlanish dinamikasini kuzatib borish kerak.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ilmiy tadqiqot ishi doirasida maktabga tayyorlov guruhlarida tajriba o'tkazildi. Nazorat guruhidagi tarbiyalanuvchilar an'anaviy metodlar asosida ta'lim olgan. Tajriba guruhi esa multisensor yondashuv asosida mashg'ulotlar tashkil etilgan. Ta'lim-tarbiya jarayonida rangli kartochkalar bilan so'z boyligini oshirish (vizual + audial), ritmik she'rlar va qo'shiqlar orqali tez javob berish o'yinlari (audial + kinestetik), fakturalar bo'yicha predmetlarni farqlash (taktill), hidlar orqali predmetni aniqlash (olfaktor) kabi usullardan foydalanilgan.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, multisensor yondashuv orqali o'tkazilgan mashg'ulotlar bolalarda nafaqat bilim hajmini, balki bilimni tez eslab qolish va qo'llash qobiliyatini ham oshirdi. Sensor kanallar birgalikda ishlaganda, axborotni kodlash va chaqirish jarayoni kuchayadi, bu esa o'z navbatida miyaning neyropplastik xususiyatlarini faollashtiradi. Shuningdek, multisensor metodlar o'quvchilarda yuqori motivatsiya, ijobiy emotsional holat va ijodkorlikni ham rivojlantiradi.

Multisensor yondashuvning maktabga tayyorlov guruhi bolalarining kognitiv tezkorligini shakllantirishda quyidagi afzalliklarni namoyon qiladi. Eng avvalo, neyron aloqalarning jadal rivojlanishi va kognitiv jarayonlarning kompleks faollashishi bilan afzallikka erishadi. Bundan tashqari, individual o'rganish uslubiga moslashish imkoniyati va ta'lim motivatsiyasining oshishiga yordam beradi.

Multisensor yondashuv zamonaviy maktabgacha ta'limning istiqbolli yo'nalishi bo'lib, bolalarning kognitiv imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, multisensor yondashuv maktabga tayyorlov yoshidagi bolalarda kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatadi. Ko'p sezgi kanalini jalb etish bolalarda axborotni tez va mustahkam o'zlashtirishni ta'minlaydi. Multisensor mashg'ulotlar diqqat, xotira va tezkor fikrlashni sezilarli oshiradi. Bunday yondashuv o'quv motivatsiyasini kuchaytirib, o'yin va ta'limni uyg'unlashtiradi. Eng asosiysi, tarbiyachilar multisensor metodlarni dars jarayoniga integratsiya qilish orqali ta'lim samaradorligini oshirishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yusupova, F., & Qodirova, M. (2022). Sensorli tarbiya va o'yin texnologiyalari. Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi nashriyoti.
2. Axmedova, D. (2021). Мультимодальный подход в обучении детей дошкольного возраста. Тошкент: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
3. G'ulomova, M., & Sodiqova, N. (2022). Maktabgacha ta'limda multisensor metodlardan foydalanishning psixologik asoslari. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
4. Murray, M. M., & Wallace, M. T. (2012). The neural bases of multisensory processes. CRC Press.
5. Paivio, A. (1971). Imagery and verbal processes. New York: Holt, Rinehart & Winston.
6. Kail, R. V. (2007). Cognitive development includes global and domain-specific processes. Merrill-Palmer Quarterly, 53(2), 274–296.
7. Венгер, Л. А., & Венгер, А. Л. (2021). Готов ли ваш ребенок к школе? Москва: Знание.
8. Diamond, A. (2013). Executive functions. Annual Review of Psychology, 64, 135–168.
9. Собкин, В. С., & Иванова, А. И. (2022). Современные тенденции в дошкольном образовании: мультисенсорный подход. Вопросы психологии, 3, 45–58.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.